 TEKST EN FOTOGRAFIE **TON VAN DEN BORN**

Douwe Ettema

Van klooster tot koepel

"Ik heb het geluk gehad dat ik altijd mijn eigen ontwikkeling kon volgen", zegt Douwe Ettema. "Centraal stond de praktijk, de leerling en de vernieuwing." Eind maart beëindigt hij een periode van ruim veertig jaar in het groene onderwijs; een loopbaan die liep van de fraters tot AOC Raad.

"Terugkijken op mijn loopbaan doe ik graag, maar ik vraag me wel af: waarom moet het zo op de persoon gericht zijn? Dat moet je niet overdrijven. Het gaat toch om de zaak. Ik ben er weliswaar veertig jaar in actief geweest, maar dat is niet puur mijn verdienste. Er is ook een geluksfactor: je hebt een goede gezondheid en je was misschien op het juiste moment op de juiste plek. Het zijn ook de omstandigheden. Het is niet zo: kijk wat ik gepresteerd heb, maar meer: wat hebben we samen kunnen ondernemen? Welke kansen hebben we gehad en welke hebben we gegrepen of laten liggen? In die zin is enige betrekkelijkheid op z'n plaats."

"Ik kom van een groot veehouderijbedrijf in Friesland. Op 12-jarige leeftijd ben ik naar een klooster gegaan. Daar heb ik een fantastische maatwerkopleiding gehad; vanuit de vraag: wat willen we met jou en wat wil jij met ons? Ik wilde iets met techniek, de congregatie was heel actief met onderwijs en de bedoeling was dat ik naar Kenia zou gaan om een school op te zetten."

"Dat was het plan, maar ik ben er niet geweest. Ik ben op m'n 23e uit het klooster gestapt, maar die jaren daar zijn wel vormend geweest. Ik heb er nooit met tegenzin aan teruggedacht. In zo'n kloostergemeenschap is alles voor je geregeld, echt alles. Zijn je schoenen versleten dan krijg je nieuwe schoenen. Heb je een auto nodig, krijg je een auto. Zo kun je al je energie richten op het doel waarvoor je bezig bent. Een heel beschermde wereld, maar mij toch te weinig ondernemend."

"Ik heb nooit de ambitie gehad om zelf boer te worden, maar ik wilde wel dienstbaar zijn aan het onderwijs, aan techniek en landbouw. Waarbij de focus geleidelijk verschoof naar de landbouw. Ik begon op de lts en ging daarna werken als monteur in een werkplaats, met 's avonds studie voor het monteursdipoma. Later ga je eens een half jaar meelopen met de kweekschool, een half jaar met een opvoedingshuis, een half jaar dit en een half jaar dat. Het is dus niet een specifieke opleiding met een vast diploma, maar veel meer in samenspraak maatwerk creëren. Waar heb je behoefte aan, waar zitten je leemtes en wat willen we met z'n allen zodat je straks klaar bent voor Kenia?"

"Als je het over het nieuwe leren hebt en over maatwerk, dan is dit de methode. Als je je afvraagt hoe dat werkt en hoe je leervragen formuleert, dan hoef ik eigenlijk alleen maar mijn levensverhaal te vertellen."

"In die voorbereiding voor Kenia zei de congregatie: het wordt tijd dat je meeloopt met de beste leraar in Nederland voor landbouwtechniek. Dat was een zekere meneer Verkerk van de christelijke lts in Barneveld. Dat christelijke lag (voor een katholieke kloosterling) natuurlijk niet zo voor de hand, maar met het bestuur werd een deal gesloten. Ik trok mijn kloosterkleren uit en ik heb er een fantastische tijd beleefd."

"De directeur van die school zette mij overal in; niet alleen voor landbouwtechniek, maar als er een leraar uitviel ook voor constructie bankwerken, elektrotechniek of een theorievak. Dan zei hij: 'morgen kun je lesgeven', of ik het vak nu beheerste of niet. Ik heb er gigantisch veel geleerd door in allerlei gaten te stappen. En het docententeam stond achter me. Zeiden ze in de klas: gisteren zei Ettema zus en zo, dan zeiden zij: ach jongens, dat hebben jullie gewoon verkeerd verstaan."

Praktijkschool landbouwtechniek

"Tijdens mijn stageperiode (1966) op de Praktijkschool voor Landbouwmechanisatie in Slootdorp (Wieringermeerpolder) ben ik uit het klooster gestapt. Directeur Piet de Boer zei toen: je mag wel bij mij komen werken."

"De praktijkschool, de eerste, was er in 1954 gestart, want dit was het gebied waar na de oorlog met de Marshallhulp de landbouwmachines kwamen. Er kwam behoefte om mensen te scholen met die machines om te gaan en vooral om ze te repareren."

"We verhuisden december '68 met de praktijkschool naar Ede, maar ik moest na mijn uittreding nog in militaire dienst. 'Dat komt me slecht uit', zei Piet de Boer. Een poging om eronderuit te komen, lukte niet. En achteraf heb ik als commandant op allerlei werkplaatsen in Zuid-Nederland een fantastische militaire dienst gehad. Veel geleerd. Het technische stond er weer centraal, voertuigen repareren, maar ook het managen van mensen."

"Daarna ging ik me ontwikkelen in de praktijkschool. Van praktijkleraar werd ik programmaleider en 's avonds studeerde ik, MOA pedagogiek en MOB onderwijskunde. Mijn vrouw Toos was een grote stimulator. We hebben feitelijk altijd samen gestudeerd, in die zin dat ze mij faciliteerde en ik naar Utrecht ging voor studie."

"We zagen dat de jonge instructeurs die bij de verschillende praktijkscholen instroomden over vakmanschap beschik- ➔

ten, maar dat er pedagogisch nogal wat mankeerde. Het gezamenlijk directieoverleg stelde een soort in-servicetraining voor. Iedereen die een benoeming kreeg op een praktijkschool moest een onderwijskundige scholing volgen. Ik heb daar leiding aan mogen geven. Zo had je naast het werk op de praktijkschool ook een meer landelijke klus."
"Lagerweij (directeur van de praktijkschool) en ik (adjunct), we waren een uniek koppel. Hij was heel bewust bezig met goede dienstverlening en ontwikkeling op de lange termijn. We wilden bijvoorbeeld zes weken tevoren duidelijkheid over de vraag naar een cursusweek en over vooropleiding van de cursisten; anders ging het niet door. Organisatie, kwaliteit, leerlingen; dat stond voor ons voorop, maar dat werd wel vreemd gevonden, want met onze opstelling ging je leerlingen missen, kreeg je minder subsidie, bleef je klein en had je dus minder aanzien. Dat waren voor ons volstrekt ondergeschikte motieven; het ging ons om dienstverlening aan jonge mensen die wat wilden."
"We hadden ook leraren, geen instructeurs. Een heel principiële keuze. Instructie gaat over gedrag zonder intentie, maar een leraar is een begeleider van iemand die zelfstandig gaat worden en zelf nadenkt. We namen de leerling niet op de schouder, maar leerden hem zelf de trap te beklimmen."
"Dus we investeerden veel in hele goede docenten en betaalden soms meer dan Den Haag toestond. Een principiële instelling, maar we hebben in die periode tot '92 wel een fantastische school kunnen neerzetten. Met verantwoordelijke mensen die ook de markt opgingen en de relatie met het bedrijfsleven konden onderhouden."
"Ja, maatschappelijke dienstverlening is belangrijk en dat missionaire zit ook wel in me. Dienstbaarheid aan jongeren, dienstbaarheid aan de sector. Dat heeft een grote rol gespeeld."

Overkoepelende circuit

"Lagerweij gaf mij de ruimte om naar buiten te gaan en in die jaren gebeurde er veel. Je had de Commissie Rauwenhoff en de klacht 'ze kunnen geen hamer meer vasthouden' (beide gingen over aansluiting van onderwijs op de arbeidsmarkt). Er kwamen ideeën over een kwalificatiestructuur en we gingen naar Schotland om ons te oriënteren voor een gesprek hierover met het bedrijfsleven. Mensen als Jos Geerligs, Allard Andela en Toon Vercauteren waren erbij betrokken. En in '89 en '90 startte het Zutphense circuit (de PUC, waar docenten uit het hele land lesmateriaal schreven voor de vernieuwde onderwijsstructuur). Ik mocht in de projectleiding zitten."
"Ja, sindsdien ben ik bij heel veel ontwikkelingen betrokken geweest. Het ging me niet om de vernieuwing, maar om het actief nadenken: waar ben je mee bezig, hoe kan het slimmer en hoe kan het beter? Waarbij ik wel altijd heb geprobeerd om menselijke warmte en energie centraal te zetten en niet te vernieuwen om te vernieuwen."
"Het is belangrijk dat mensen zich prettiger voelen in het vernieuwde onderwijs, maar ook het zelfbewuste en zelfstandige mensen oplevert. Idee was: je moet leerlingen wendbare kennis meegeven zodat ze zichzelf kunnen redden. Dat was het idee achter de vernieuwing."
"Met de ontwikkelingen in de jaren 90 kwam de VPL op als Vereniging van Praktijkscholen in de Landbouw, aanvankelijk met als doel om de praktijkscholen een goede plek te geven in het onderwijsbestel en later in de WEB. Met wat druk van Den Haag is het bij elkaar gekomen. Dier, Plant en Groene Ruimte."
"Na de fusie in Ede met de Centrale school voor Tuinbouwtechniek (twee heel verschillende culturen) kwam ik bij de VPL; op verzoek van Bram van Nieuwenhuizen die zei: ik heb eigenlijk iemand nodig die onderwijskundig goed is en ook met beleidsstukken goed overweg kan."
"Tot 1997 hebben we geprobeerd om van de afzonderlijke praktijkscholen een goedlopend geheel te maken. Dat leek een heel eind te lukken, totdat in 1997 IPC Groene Ruimte zei: hier wordt toch teveel over varkens en kippen gesproken; we moesten het maar niet doen. De andere twee zijn toen samen verder gegaan, maar de VPL lag op z'n gat."
"Ja, het doet me wel pijn wat er is gebeurd met de praktijkscholen. Ze hebben echt een functie; je moet voor leersituaties soms grijpen naar simulaties of gecontroleerde omstandigheden. Dat is hun rol in het geheel en ook voor toekomstig leraren in het groene onderwijs is dat essentieel, maar geleidelijk aan is dat een beetje verdwaald."

Onderwijsvernieuwende dienstverlening

"Ik was intussen begonnen met een (avond)studie Onderwijskunde. En in 1997, precies tien jaar geleden, heb ik mijn doctoraal gehaald. Ik ben afgestudeerd op een scriptie over de kwaliteit van examineren, 'Een toets getoetst'. De kwalificatiestructuur had net een cyclus gehad en ik heb gekeken naar hoe dat gaat en naar het onderscheid tussen wie is nu gekwalificeerd en wie niet. Hoe beoordeelt een docent een leerling?"
"Na VPL vroeg CPS me, in '97. Stimuleren van vernieuwingen in het groene domein, met Arie Oudenes, Wim Bosch, Irene Wouters en Marinus Kamphorst. Dat is wel bijzonder: ik heb nooit hoeven solliciteren. En ik beschikte over bagage die ik bij CPS goed kon gebruiken. Dat was een mooie tijd."
"Maar ik liep tegen twee dingen aan: je was verhoudingsgewijs duur en daarom maakte je nooit het hele proces af. En je was van niemand. Ja, van CPS, maar je had geen binding met een achterban. Ik voelde me er toch een beetje ontheemd."
"Toen kwamen Marcel (Kooijman) en ik elkaar weer tegen. We hadden met VPL en AOC Raad in hetzelfde gebouw gezeten. Marleen (Jacobs) is ook altijd onze gezamenlijke en gewaardeerde secretaresse geweest. Er kwam hier een vacature en Marcel zei: ik zou graag willen dat jij dat op je nam. Dat kwam mij erg goed uit. Dan ben ik weer van iemand, namelijk van het aoc-onderwijs. En ik ben hier in Ede ook van het reizen af."
"Ik was er wel gelukkig mee. Je bent 57 en dan is het toch leuk om nog te kunnen wisselen. Want dat is wel een beetje het verhaal: ik heb altijd de mazzel gehad dat ik op ieder moment kon zeggen: ik ga iets anders doen. Dan kun je jezelf ontplooien, moet ook want anders verdwijnt die mogelijkheid. En bovendien word je dan geen slaaf van de organisatie."

Curriculum vitae

Douwe Ettema (1 maart 1945)

1957: In opleiding bij Fraters van Utrecht
1966: Stagiair en leraar Praktijkschool Landbouwmechanisatie (PSL) Slootdorp
1969: Militaire dienst (officiersopleiding en commandant werkplaatsen)
1971: Terug op de PSL, nu Praktijkschool Landbouwtechniek in Ede
1979: Adjunct-directeur van praktijkschool (met Bert Lagerweij directeur)
1992: Coördinator onderwijs en innovatie bij VPL
1997: Afgestudeerd Onderwijskunde Universiteit van Utrecht
1997: Consultant bij CPS
2000: Projectleiding implementatie KS 2000+ (met Olaf McDaniël)
2001: Beleidsmedewerker bij AOC Raad

"De laatste zes jaar bij de AOC Raad was inderdaad veel onderwijsvernieuwing. Dan kun je bogen op een rijke ervaring en heel veel mensen in je netwerk. Je wist hoe duur de bieten waren en hoeveel trekkers er verkocht werden. Je sprak de taal en de toon van de sector. Dat kon ik bijvoorbeeld gebruiken bij de inzet voor het cursus- en contractonderwijs. En praktijkleren zat natuurlijk ook in mijn portefeuille."
"Na KS 2000 kwam het Herontwerp mbo met competentiegerichte onderwijs. Ik mocht leiding geven aan experimentencluster, en ook aan het actieplan examinering waar ik me het vuur voor uit de sloffen heb gelopen. Ik heb Petra (Kanters), Karen (Laarveld) en Agnes (Jansen) ingewerkt. Op allerlei terreinen, want ik was ook een soort vliegende keep omdat je brede kennis van het veld had. Ik draag het nu allemaal over."

Mijn beleving

"Ja, er zit wel frictie tussen AOC Raad en de Groene Kenniscoöperatie, die beide de gezamenlijkheid van groene onderwijsinstellingen behartigen. Zeker. Ik ben er wat de toekomst betreft dan ook wat ambivalent in. Ik vind de GKC een oplossing voor een probleem wat er niet was. Dat is misschien wat negatief uitgedrukt, maar ik zie de toegevoegde waarde in elk geval nog niet."
"Je moet ze een kans geven en ze zouden zich nog kunnen bewijzen. Vooral in de kolom, met andere woorden daar waar synergie te halen is in de samenwerking tussen vmbo, mbo, hbo en universiteit. Daar zie ik dat wel, maar succesfactor zal zijn of die kolom verbinding kan maken met de praktijk. Dat is in mijn beleving essentieel. Als de ondernemers met de rug naar de coöperatie blijven staan, denk ik dat de coöperatie geen toegevoegde waarde heeft. Die afstand is nog wel groot."
"Ik zou dan zeggen: AOC Raad, ga in debat met GKC, stem af wat van jou is en doe die zaken, bijvoorbeeld een actieplan examinering of het herontwerp, dan ook niet in de coöperatie. Wel als het gaat over doorlopende leerlijnen en kenniscirculatie, whatever that may be."
"Het is dan wel belangrijk dat partijen naar elkaar luisteren in plaats van dat ze er de macht willen grijpen. Het moet gelijkwaardig overleg zijn en iedereen meerwaarde opleveren; anders heeft het geen zin. Het moet ook niet zijn dat de kenniscoöperatie de club wordt om ons ministerie in stand te houden. Dat kan ze helemaal niet, want dat zijn andere krachten. Ik stel me coöperatief op maar ik heb wel mijn twijfels."
"Ik heb erg veel vertrouwen in de competentiegerichte aanpak. We moeten competente mensen opleiden. Hoe je dat doet, dat ligt in de school: ik geloof niet meer in een landelijk uniform model."
"Een van mijn drijfveren, een kader om dingen te beoordelen, komt dan van de cultuurfilosoof Arnold Cornelis. Die zegt: als een mens of organisatie begint, krijg je eerst de fase van 'willen overleven'. Dan gaat het over voeding en zorg, warmte en aandacht. In de tweede fase komt het besef dat je in een kring zit die gezamenlijk een ontwikkeling doormaakt. Dan zeg je vervolgens: ik ben er zelf ook nog. Je ontwikkelt je eigen waarde. En stap 4 is dat je tot de conclusie komt dat je dat niet alleen kunt."
"Die vier fasen gaan in mijn beleving ook op voor organisaties. KCE zit in de eerste fase, daarom proberen ze zich te manifesteren en belangrijk te zijn. Niks mis mee. Met het onderwijs zijn we bijna voorbij de derde fase. We krijgen in de gaten dat landelijke ontwikkelingen niet meer leidend zijn en we keren ons naar de regio. Als school moet je in de regio en met de bedrijven daar verankering vinden."

Veel geluk

"Ik ben een levend voorbeeld van de combinatie leven en leren. We hadden in ons gezin altijd een ritme van drie dagdelen, met 's avonds studie. Dat patroon is na '97 voortgezet door maatschappelijke dingen te doen, ook voor de kerk. In die zin past de drievoudige kwalificatie: zorgen voor een goed beroep, zorgen voor maatschappelijke ontwikkeling en zorgen voor persoonlijk ontwikkeling. Dat zat er bij mij altijd wel in."
"Ik heb ruim veertig jaar kans gehad op een podium en ik heb ontzettend veel geluk gehad hoe ik samen met anderen het groene onderwijs van dienst kon zijn." □